

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор ЖИЛІНСЬКИЙ

*“Згадуйте предків своїх,
Щоб історія перед вами не згасла.
І золоті нитки не згубить”*

О. Кобилянська

Тижневик “VIP” пропонує своїм читачам ексклюзивні матеріали книги Ігоря Жилінського про історію театрального мистецтва на Рівненщині. Автор – викладач Інституту мистецтв при Рівненському Гуманітарному університеті, – і сам деякий час (більш детально про це у нашому часопису №3(4), 2004) працював актором у нашому театрі, отож, знає про театр не з чужих вуст. Його книга познайомить вас з тим, з чого починався у нас театр, як розвивався та ріс у духовному відношенні, залучаючи своїх глядачів до Великого. Ви прочитаєте про долю перших мандрівних театрів, які перебували на теренах нашої області, а також про творчий шлях акторів, які присвятили своє життя мистецтву. Отож, з люб’язного дозволу автора, за яким залишаються всі права на ці матеріали, погортайте сторінки історії разом з нами.

Театр – світ неосяжний. Про нього написано багато томів. Але хто з певністю скаже, що Мельпомена відкрила нам усі свої таємниці? Народившись у колісці народного життя тисячі років тому, театр живиться генієм народу, який, розвиваючись, змінюючись, набуваючи досвіду у перетворенні природи і в дружбі з нею зростаючи духовно, збагачує своїм дерновинням і палітурою театрального мистецтва.

Театральне мистецтво Рівненщини у минулому має своєрідну історичну долю. Тяжкий і тернистий був шлях територіальних митців. Важкі соціальні умови, жорсткі національні утиски затримували розвиток територіальної справи, що мала стати професійною, як це було у багатьох містах східної та західної України.

І Рівненський обласний музично-драматичний театр виник не сам по собі в “історичному” 1939 році, начебто на порожньому місці, а було безліч аматорських та напівпрофесійних театральних колективів, які мали і багаторічні творчі здобутки, і театральні традиції. Протягом багатьох сторіч народ Західної України вносив свою частку в скарбницю української театральної культури. Його сподівання знайшли відображення в думках, історичних піснях, казках, легендах. Досліджуючи еволюцію різних видів культурної діяльності народу, ми бачимо як поступово з різних обрядових народних видовищ, ігрищ та розваг, які супроводжувалися традиційним колядуванням, проводами масниці, гаївками, купальськими іграми, весільними ритуалами тощо, створюється й народжується театральне дійство з елементами реkvізиту, бутфорії, національних костюмів та місця дії.

Усі ці форми багатолюдних видовищ відкривали широкі можливості для прояву народної сценічної творчості. Самодіяльні митці вмiли органічно поєднувати утилітарність і красу. Багато творчої винахідливості й фантазії вклав народ у створення художнього та естетичного аматорського мистецтва, яке поєднувало в собі драматичний твір, хореографію, вокал і музику.

Самобутні і оригінальні в своїй основі польські обряди створювалися не ізольовано від обрядів інших слов’янських народів, із якими українці пов’язані спільним походженням і найтривалішими культурними зв’язками.

У 1778 році спадкоємець князів Любомирських, Юзеф Любомирський, який володів містом Рівне, дозволив громадянам у своєму тополевому гаю, – нині вулиця Чорновола, – влаштувати народні розваги: обжинки, свято Івана Купала, великодні гуляння. Тут містився і театр, яким керував польський актор Мілевський. На сцені його театру виступали заїжджі актори з Польщі, а іноді й мешканці міста з вертепною скринькою. Але все це відбувалося під суворим наглядом панських охоронців.

Перший театр на Рівненщині був споруджений у 1783 році в палаці князів Любомирських у місті Дубно. Це було невеличке театральне приміщення. Творчий колектив очолював Войцех Богуславський – основоположник (батько) польського театру, якого було запрошено з Варшави. Трупа зі своїми виставами мандрувала по Волинському, Поліському та Київському воєводствах. Цей театр проіснував до 1860 року.

Крім того, у 1784 році в місті Дубно було споруджено приміщення міського театру – більшого за розміром, ніж у Варшаві, – котрим керував теж Богуславський з 1785 по 1790 рр. В обох театрах ставили вистави виключно польською мовою.

У Рівному у другій половині XVIII століття

було споруджено початкову школу, в якій навчалися переважно діти заможних людей і міщан. Частина з них брала участь у виставах князя Ю. Любомирського, трупа якого в основному складалася здебільшого із кріпаків.

Складні умови історичного та соціально-економічного життя українського народу XIX – початку XX століть позначилися на розвитку культурного життя рівнян, які шанобливо та з любов'ю сприймали будь-яке мистецьке видовище, де використовувався місцевий фольклор та етнографія.

Довгі десятиліття на наших землях панували австрійські барони, румунські бояри, польська шляхта і російські імперіалісти. Не було жодного стаціонарного й мандрівного українського театру. Заїжджі актори мандрівних труп з інших міст змушені були почувати, ледве заробляючи на прожиток. А переважна більшість населення Рівненщини була позбавлена можливості почути зі сцени рідну мову. Але народний театр все ж таки жеврів. Він розвивався всупереч намаганням колонізаторів. Його майстерність зростала у творчих доробках народної драми І.Котляревського, Т.Шевченка, М.Старицького, М.Кропивницького, І.Карпенка-Карого, Л.Українки. Ніякі заборони не владні були перешкодити розвитку театралізованих видовищ і згуртуванню аматорів театрального мистецтва.

Так, у 1900 році в селі Вільгорові (тепер Гощанський район) під орудою вчителя В.Буткевича було створено драматичний гурток, який почав свою роботу над вертепною виставою і здобув великий успіх. На цьому робота аматорів не закінчилася. Вони почали працювати над п'єсою І.Котляревського "Наталка-Полтавка". Через владні утиски цю виставу змушені були грати на горищі будинку самого В.Борткевича. Згодом, коли цей театральний колектив у своєму репертуарі мав уже понад п'ять вистав ("Шельменко-денщик", "Сватання на Гончарівці" Г.Квітки-Основ'яненка, "Маруся" О.Голембієвського, "Наймичка" І.Карпенка-Карого), гурток почав орендувати клубне приміщення зі сценічним майданчиком у сусідньому селі Краєві. Проіснував цей театральний колектив до 1908 року.

У 1899 році в місті Корці вчителька Марія Костянтинівна Ненадкевич організувала "Товариство аматорів літератури і театрального мистецтва". Тоді у Корці вже був споруджений жіночий монастир, дві початкові школи, влаштовувались ярмарки і діяв польський драматичний колектив під ору-

дою лікаря В.Шпановського – в минулому актора театру драми у Варшаві. Але цей театральний колектив на час заснування "Товариства аматорів літератури і театрального мистецтва" був дуже слабким. Тому більшість акторів почали відвідувати "Товариство" пані М.Ненадкевич і брати участь у театральних виставах. Режисером цього театрального колективу став Михайло Михайлович Іванов, який закінчив драматичні курси в студії ім. Миколи Лисенка у Києві і мав призначення на посаду режисера. Колектив новоствореного театру був у дуже скрутному матеріальному становищі: не мав театрального майна, декорацій, бутафорії і театрального приміщення, в якому можна було б грати. Проте було велике бажання створити український театральний колектив, і робота почалася в хаті-читальні. Незабаром було показано першу виставу за п'єсою І.Котляревського "Наталка-Полтавка". Роль Наталки виконувала О.Садовська, Терпелихи – З.Бушевич, Петра – М.Прокопович, Миколи – М.Диджерський (який перейшов із польського гуртка), Виборного – Д.Скальський, Водного – М.Бурачук. Вдумлива режисура М.Іванова, професійна робота виконавців ролей, гра без суфлера, що було дуже важливим на той час, професійно виконане художнє оформлення – забезпечило визнаний успіх у глядачів. Ця перша вистава новоствореного театру відбулася в одній зі шкіл м.Корця 6 серпня 1900 року.

На початку 1902 року, коли театр набув творчого досвіду і матеріально зміцнів, коли згуртувався постійний авторський колектив – 28 осіб, серед яких були З.Буткевич, П.Рабенко – студент С.-Петербурзької художньої академії, М.Іванов, К.Ненадкевич – суфлер, син М.Ненадкевич, В.Левицький, М.Диджерський, М.Прокопович – художник, Н.Немоловська, М.Бурачук – йому було віддане (після реконструкції) приміщення О.Шпрехера. Таким чином виник напівпрофесійний театр у м.Корці, який на той час мав уже свій оркестр, кравця і людину, яка утримувала все театральне майно.

Репертуар театру складався з таких творів: "Наталка-Полтавка", "Москаль-Чарівник" І.Карпенка-Карого, "Назар Стодоля" Т.Шевченка, "Доки сонце зійде, роса очі виїсть", "Дві сім'ї" М.Кропивницького, "Старі до молодих не підгортайтесь" С.Бораківського, "Мати-наймичка" І.Тогобочного за Т.Шевченком, "Шельменко-денщик", "Сватання на Гончарівці" Г.Квітки-Основ'яненка, а також "Одруження" М.Гоголя, "Дні нашого життя" Л.Андреева, "Гроза" О.Ост-

ровського, водевілі А.Чехова та інших драматургів.

За один вечір грали російську та українську вистави, бо такі були умови за циркулярами цензури. В цьому театрі виступала в ролі Наталки-Полтавки відома артистка Любов Павлівна Ліницька.

Роботу театру було побудовано на громадських засадах. Зарплатню ніхто не отримував. Усі грошові прибутки використовували на декорації, костюми, бутафорію тощо. Лише у виняткових випадках, за потребами, надавали акторам матеріальну допомогу.

Так тривало до 1914 року. Театр припинив свою творчу діяльність через те, що пішла з життя М.Ненадкевич, а більшість акторів чоловічого складу були мобілізовані на фронт першої світової війни. Крім театру в Корці, діяв театральний колектив в Острозі під орудою П.Заєнчковського, який ставив лише українські класичні п'єси.

Острог завжди був осередком розвитку культури і мистецтва на Волині. Є свідчення про зародження театральних видовищ в Острозі у формі містерій та релігійних драм при сприянні князя Костянтина Острозького. І.Франко у своїй праці "Русько-український театр" пише: "Можна припустити, що основана біля 1580 року перша греко-руська академія в Острозі була коли не першим, то все-таки в тім часі головним розсадником релігійної драми". І далі: "Строгий мораліст і аскет Іван Вишенський по смерті князя Острозького прямо відзивався про нього як про еретика, а в своїм посланні до того князя, написаним около 1598 року, не без підстав натякав на "комедійське і мощкарське набожество".

Ці маленькі повідомлення дають нам можливість говорити про те, що в той час в Острозі був шкільний театр, але вони не дають можливості стверджувати, щось певне про його подальший розвиток. Вдалося з'ясувати, що у 1726-1742 рр. в місті активно діяв єзуїтський театр. У 1726 році на його сцені йшла п'єса "З пошукань мудрості в трагедіях Едипа", а у 1727 році – "Про польського магната Болеслава Кривоту". Театр ставив вистави лише на латинській мові. Однак знаходимо данні про те, що у пізні часи існували кілька аматорських драматичних колективів, в яких інколи були вистави релігійної та вертепної драми зі світськими темами, особливо, в сільській місцевості.

(Далі буде)

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор ЖИЛІНСЬКИЙ

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

Театральний колектив П. Заєнчковсько-го, започаткований в Острозі у 1913 році, діяв до 1939 року. На відміну від колективу у Корці, він складався з представників місцевої інтелігенції. На жаль, встановити прізвища його учасників не вдалося, крім З.Попова – учителя, С.Барчука – адвоката, Олександра Мусійовича Сіверського (Моханько-Даниленко) та О.Магнієвської.

Для керівництва театром було обрано так звану "верхівку". Кожен член цієї верхівки мав свої обов'язки. Девізом цього театру було гасло: "Різне мистецтво – народу".

З дитячих та юнацьких років присвятив себе театральній справі відомий актор, режисер і драматург Костянтин Іванович Ванченко-Писанецький (1863-1928). Етапним у його творчості став 1881 рік, коли у маєтку рідного дядька Д.Бурчомухи-Кашинського у Дубенському повіті на Рівненщині, де він виховувався, схвалили намір юнака і він став актором професійної російської трупи М.Савіна, в якій, поряд із російськими п'єсами, він ставив і українську драматургію.

У І.Франка є згадки про те, що у XIX столітті на Рівненщину заїздив театральний гурт на чолі з Яном Камінським. У його репертуарі були п'єси В.Богуславського, А.Богомольця та Г.Заболоцького, – виключно польських драматургів. До Дубно приїздив театр на чолі з Т.Потоцьким та режисером Р.Змієвським.

Важливу роль у театральному житті у другій половині XIX ст. відіграв перший студентський драматичний гурток при чоловічій гімназії. Велику увагу розвитку культури надавали "Робітнича громада", "Союз українок", інші громадські осередки, навчальні заклади і, особливо, "Просвіта". Це надавало снаги митцям творити щось

змістовне і вкрай необхідне мешканцям нашого краю.

Починаючи з 1917 року, коли була створена "Просвіта" у містах Рівному, Дубному, Здолбунові, Острозі, Костополі, а потім в інших містах і селах, ця організація сприяла розвитку культури та добробуту українського народу. Це означало, що вона допомагала утворенню народних театрів і кінозалів, проводила театралізовані видовища, утримувала публічні читальні, організувала концерти, співочі гуртки. При "Просвіті" діяли курси режисерів, які готували керівників для аматорських гуртків. Керував цими курсами П.Зінченко. Драматичні гуртки, керовані цими режисерами, вивчали п'єси українських класиків, які вони ставили на сільській сцені. І так вже повелося, що майже кожен драматичний гурток починав свою діяльність із п'єс "Безталанна" І.Карпенка-Карого, "Наталка-Полтавка" І.Котляревського, або з п'єси Т.Шевченка "Назар Стодоля", а потім грали твори інших авторів. Але в кожному конкретному випадку потрібно було брати на це дозвіл у повітового старости. Філії "Просвіти" здійснювали аматорські вистави в селах Симонові, Тудорові, Гощі, Клевані, Острожці, а мізерні кошти від зборів передавали "Просвіті", яка допомагала бідним сім'ям та дитячим притулкам.

Організувала "Просвіта" перегляд спектаклів драматичних театрів, зокрема, Волинського українського театру Миколи Певного, концертів та українських хорів. Особливо урочисто відзначалися Шевченківські свята. Жандармерія була дуже занепокоєна тенденцією до поширення культури і зібрань, які влаштовувалися за допомогою театральних видовищ та верчорів відпочинку.

Майже в усіх робітничих товариствах теж розвивалася художня самодіяльність. І це була чи не єдина форма спілкування людей праці з реалістичним мистецтвом. В той час не було п'єс на виробничу тематику, тому ставилися п'єси на просвітницькі теми. Цьому сприяла "Просвіта", яка почала видавати часопис "Аматорський театр", де серед суто технічних порад рекомендували ставити драматичні твори, які б були властиві тим колективам. Бо інколи до репертуару включали недосконалі переклади з російської або західноєвропейської класики.

Влітку 1907 року рівняни відвідали спектаклі трупи Б.Бродерова, які йшли у літньому павільйоні князів Любомирських. У цьому ж театрі був непоганий хор, багато акторів мали хороші голоси, серед яких виділялася Н.Кочубей-Дзюбановська (1871-

1937) – драматичне сопрано. У 90-ті роки вона працювала у трупах братів Тобілевичів і у трупі О.Суслова.

У 1908 році в Рівному засновується перше літературно-мистецьке товариство. В цьому ж році Л.Зафран закінчив спорудження мурованого приміщення театру (колишня вулиця М.Гоголя, тепер С.Петлюри, на його фундаменті споруджено “Народний дім”) у якому П.Левицький очолив спілку театральних діячів. 2 лютого 1908 року театр почав працювати з гастролуючою трупою Б.Бродерова. Вперше відкрилася завіса перед виставою “Гейша” С.Джонса та українською мозаїкою “Вечорниці”. Зала для глядачів була простора – 17 лож, 18 рядів крісел, два ряди балконів і три рядів галерей.

На гастролі до Рівного почали приїжджати оперні трупи Г.Шумського та Я.Медведева, які ставили опери “Євгеній Онегін” П.Чайковського, “Фауст” Ш.Гуно, “Паяци” Р.Ленковалло. Газета “Юго-Западная Вольнь”, яка почала виходити в Рівному у 1912 році та де широко висвітлювалося культурно-мистецьке життя міста, сповіщала про те, що у театрі Л.Зафрана відбудуться гастролі драматичної трупи Симонова, яка показуватиме п’єсу “Анафему” – Л.Андрєєва.

Зайжджі театральні трупи мандрівних театрів почали з’являтися на Рівненщині все частіше і частіше. Переважно це були колективи зі Східної України. Перед усім слід назвати групу Онисима Зіновійовича Суслова (Резнікова) (1857-1929) – українського актора, режисера, театрального діяча, який вписав в історію українського театру своє ім’я золотими літерами. Саме під керівництвом О.Суслова на рівненській сцені у 1913 році було поставлено “Наталку-Полтавку” І.Котляревського, “Вій” М.Кропивницького, “Катерину” М.Аркаса за участю відомої артистки Зінаїди (Єфросинії) Зарницької (1887-1936).

У ці ж роки гастролував театр мініатюр під орудою А.Кузменка. Не зважаючи на те, що це був гастролуючий театр, йому доводило-

ся працювати по півроку на одному місці, користуючись великим успіхом. Репертуар його складався з творів С.Васильченка, С.Рутковського, П.Гребінки, М.Старицького, І.Овчиннікова. Гастролював в Рівному також і аристократичний (так його називали) театр Мамонтова-Дальського (Нетлова) – актора імператорських театрів, котрий захоплювався драматургією А.Чехова.

У 1913 році приїхав на гастролі мандрівний єврейський театр Х.Гільдорфа, який згодом став стаціонарним рівненським театром. Він гастролював переважно по містечках рівненського повіту. Цей колектив мав своє стаціонарне приміщення, перебудоване із синагоги по вулиці Замковій. Він діяв до 1936 року. Цей будинок нині розібраний.

У 1914 році рівняни у театрі Л.Зафрана щиро вітали трупу Санкт-Петербурзького театру, яка поставила оперетку “Летюча миша” за участю відомих акторів М.Рахманіної й улюбленця публіки О.Полонського.

Слід сказати, що зв’язку м. Рівне з великими економічними та культурними центрами України та Росії сприяла Києво-Брестська залізниця. Колишній актор Рівненського театру О.Сіверський згадував, що до Рівного приїздила трупа О.Орленєва, який на літній сезон організував невеличкий колектив. У його репертуарі було дві-три вистави. У театрі Л.Зафрана він грав Освальда в “Примарах” Г.Ібсена (1916 рік).

Були у нас на гастролях брати Роберт та Рафіл Адельштейни. Вони ставили рівнянам “Розбійників” Ф.Шиллера. Під час подорожі до Одеси у Рівному виступала відома російська артистка, яка утримувала у Санкт-Петербурзі власний театр – Віра Комісаржевська.

XX століття позначене значним розквітом аматорських театральних колективів, особливо в навчальних закладах. Рівненська чоловіча гімназія, комерційна гімназія, початкова школа ім.Короленка, українська гуманістична гімназія утримували театральні колективи і ставили вистави. Є свідчення, що керівники цих колективів змушені були звертатися до місцевої управи з проханням про те, щоб зменшити податки на показ вистав. Адаже за кожну зіграну виставу брали велику суму податку, незважаючи на те, що всі зібрані гроші повинні були йти у фонд бідних дітей. На більшості заяв був напис “Хто хоче бавитись, нехай платить гроші! Відмовити!”.

Несподіванкою для рівненських глядачів у 1914 році були гастролі Київського опер-

ного театру з операми “Фауст”, “Вальпурґєва ніч”, “Наталка-Полтавка”; “Російсько-українського драматично-опереткового товариства” під керівництвом Ю.Сагайдачного”, члени якого також познайомили рівнян із п’єсами української класики “Ой, не ходи, Грицю, тай на вечорниці”, “Запорожець за Дунаєм”, “Циганка Аза” М.Старицького.

Серед безлічі театральних колективів, які існували не більше року через недосконалий добір акторського складу та скрутне матеріальне становище, належить відзначити цікавий творчий колектив, який був заснований у місті Луцьку під назвою “Відродження”. Керував ним визначний режисер М.Айдаров, який ставив своїм завданням відроджувати українську класику. А також театр пані В.Бойко зі Львова, де працювала відома українська артистка Л.Кривицька. Ці два театри були постійними гастролерами на Рівненщині майже до 1938 року. Особливо театр “Відродження”, тому що театр пані В.Бойко гастролював переважно у Галичині.

Л.Кривицька у своїй книзі “Повість про моє життя” згадує про роботу в театрі п.Бойко: “Ми грали в таких глухих кутках, які обминали у своїх мандрівках всі інші театри... Нам доводилося грати щодня, до того ж ще мало не кожні чотири-п’ять днів переїзд із місця на місце, і отже, для репетицій часу майже не вистачало. Основні репетиції проходили вдома, вночі, після основної роботи. Безперечно, при такій роботі справжньої творчості, високого мистецтва не могло бути. Поспіх ніс із собою акторські штампи, породжував недбалість, ремісництво”.

Але не тільки театр п.Бойко був у такому становищі, а й ще інші театри ледь-ледь існували через брак коштів, обмаль драматургії, цензурні утиски, які стосувалися українських п’єс.

Перша світова війна завдала великої шкоди подальшому розвитку театральної справи. Не стало мандрівних театрів, припинили свою діяльність і місцеві аматорські драматичні гуртки.

У 1920 році територія Західної України була окупована польськими військами, а 18 березня 1921 року Волинь була офіційно визнана частиною Польської держави.

Театральне життя на всій Західній Україні майже завмерло. Численні театральні колективи, що народжувалися у двадцяті роки, швидко розпадалися, не залишивши помітного сліду в історії.

(Далі буде)

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Гор **ЖИЛІНСЬКИЙ**

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

Рівненщина разом з іншими землями Західної України потерпала від неймовірних знущань. Чинячи нелюдські розправи над українським людом, польські визискувачі намагалися вибити в нього навіть думку про рідну українську культуру, рідну мову. Культурне життя міста здебільшого було "імпортоване". Рівне не мало власної театральної трупи. Театр Л.Зафрана, що був культурним осередком міста, влаштовував постійні перегляди кінофільмів.

І все ж, незважаючи на владні утиски й переслідування, на Рівненщині продовжувалася боротьба за своє рідне мистецтво. Митці йшли на будь-які жертви заради існування рідного театру. Почали з'являтися нові акторські трупи. В Костополі виник театр під назвою "Кроля", який ставив одноактні п'єси й окремі сцени з багатоактних п'єс української класики. У Здолбунові – театр під орудою М.Комаровського, який поставив "Ніч на Івана Купала" – М.Старицького, "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемовського, "Воскресіння" А.Калішевського. У цій трупі працювали майже професійні актори Б.Ратушний, М.Уланов, П.Нікольський, Б.Ніколаєнко, Н.Полтавченко, які мали багаторічний досвід роботи в інших театральних колективах, та актори-аматори – С.Штебенко, В.Семенова, Н.Райська, М.Комаровська, М.Жарова, Є.Польова, Л.Якубова та А.Білінська. Не припиняв свою роботу Острозький театр під керівництвом Ю.Зячківського, який орієнтувався виключно на українську класичну спадщину.

У 1925 році, після закінчення духовної школи в м. Рівне, Давид Олександрович Мілянов організував аматорський театральний колектив. У 1934 році склався цікавий театральний колектив у селі Підлужжя Дубнівського району під керівництвом Ми-

коли Костянтиновича Савицького. Усі ці театральні колективи орієнтувалися виключно на українську драматургію корифеїв українського театру.

Життя було злиденним. "Просвіта" та інші громадські організації влаштовували благодійні вечори, художні вистави на Targach Wolynskich у парку князів Любомирських (тепер парк ім. Т. Шевченка) на користь бідних акторів та упорядження вистав. В цих вечорах брали участь відомі провідні актори Семен Руденков, Зінаїда Кельчевська-Шликова та інші.

З.В.Кельчевська-Шликова – провідна артистка Казанського, Ростовського, Одеського театрів, – емігрувала з більшовицької Росії і у 1921 році й організувала приватний театр драми на території Польщі. До її театру приєдналися Олександр Макарович Муров-Епельбаум, Олександр Мусійович Сіверський (Моханько-Даниленко), Катерина Миколаївна Роземблюм-Петросян, Віктор Григорович Роземблюм-Вікторський та інші. У театрі З.В.Кельчевської йшли виключно російська та зарубіжна класика. Довгий час цей театр базувався в театрі Л.Зафрана. Влаштовувались бенефіси, але не завжди бенефіціантові доводилося отримувати всі зібрані гроші. Акторів обдурювали й обкрадали. Багато клопоту завдавали польська поліція, цензура. Жодна вистава без дозволу пана, старости на підмостки сцени не виставлялася. Про це свідчать архівні документи, які зберігаються в рівненському обласному архіві.

Ось один із них: "До пана старости Ровенського повіту. Рада Ровенської повітової "Просвіти" просить дати дозвіл на урядження вистави в с. Золотів на день 12 жовтня б.р. в помешканні млина пана Гейди. 11 жовтня 1923 року".

Здебільшого цензура не дозволяла ставити вистави українською мовою. Але коли вирішували дати згоду, то примушували ще щось грати польською мовою. У згаданому випадку було запропоновано зіграти першу дію п'єси А.Міцкевича "Dziady" (Діди).

У 1925 році в Рівному було організовано театр залізничників, який мав власне дерев'яне літнє приміщення у залізничному парку (тепер на цьому місці споруджено залізничний вокзал). Цей театр очолював емігрант із Росії Олександр Бояров. Першою виставою був спектакль "Каторжник" за п'єсою Лисенка-Конича. У театрі на той час працювали актори: А.Аршаров, І.Арбенін, Н.Данилова, а потім певний час О.Сіверський, О.Муров, К.Петросян, В.Вікторський, які у 1939 році увійшли у трупу професійного Рівненського українського музично-драматичного театру з частиною акторів антрепризи на чолі із З.Кельчевською.

Репертуар залізничного театру складався з п'єс М.Горького, А.Чехова, О.Островського. І.Карпенка-Карого. Постановки п'єс цього молодого робітничого театру були значним мистецьким явищем культурного життя міста. Однак польській владі було не

до влодоби прагнення артистів служити своєму народові. Тому у 1926 році цей театр було підпалено і він згорів. Частина акторів змушена була перейти до антрепризи В.Гриневського та О.Горяїнова, а частина – до І.Поплавського, теж відомого в Польщі режисера. Ці два професійні театри постійно гастролювали по всій Польщі.

Досить було з'явитися афішам у Рівному з прізвищами В.Горайнова або З.Кельчевської (потім його дружина), як збір був забезпечений. Ставили вистави за п'єсами російських драматургів: "Анна Кареніна" Л.Толстого, "Тартюф" – Ж.Мольєра, "Дядя Ваня" А.Чехова, "Ліс", "Без вини винні" О.Островського (яка у 1939 році була першою виставою Рівненського музично-драматичного театру). "Підступність і кохання" Ф.Шиллера, "Останні скрипки" М.Сургачова та інші драми і мелодрами.

До 1939 року гастролювали ще й театри М.Грегеля, Є.Шубінова та оперетка А.Анурєєва-Трельського. Оскільки ці театри були суто гастролюючими, то вони не мали відповідного художнього оформлення, грали переважно в сукнях, декораційне оформлення не завжди відповідало епосі, історичному часові, порушувалось місце дії та вимоги драматургії. Реквізити і костюми були власними, інакше у трупі на роботу не приймали, крім костюмів на історичну тематику. Цими костюмами повинен був забезпечувати антрепренер.

Заслугове на увагу театр Певного (1883-1940) у Луцьку – один із провідних на Волині. Він часто приїздив на гастролі в м.Рівне. Місцева влада не дозволяла йому ставити вистави у приміщенні Л.Зафрана і цей колектив змушений був ставити свої спектаклі в кінотеатрі "Новий світ" у провулку Поштовому. Цей будинок зруйнований війною у 1942 році і на цьому місці споруджений магазин "Обнова". Звичайно, забезпечити художню якість вистав творчому ко-

лективу було важко через малі підмостики сцени і недосконале світлове оформлення. Театр Певного утримував досить професійну трупу акторів, художника, оркестр і навіть технічні цехи. Сам М.Певний був вихованцем студії Московського художнього театру. Приїзд цієї трупи до Рівного перетворювався на справжнє свято.

Не зважаючи на цензурні утиски, М.Певний наважувався брати у свій репертуар багатоактні українські класичні п'єси, художньо їх оформляти і сумлінно, без шаржування, грати. Тому рівняни у 30-ті роки мали нагоду ознайомитися з кращими зразками української драматургії. В репертуарі були "Безталанна", "Наймичка" І.Карпенка-Карого (Тобілевича), "Дай серцю волю – заведе в неволю", "Вій" М.Кропивницького, "Ой, не ходи Грицю та й на вечорниці", "Ніч на Івана Купала", "Маруся Богуславка", "Циганка Аза" М.Старицького, "Лимерівна" П.Мирного, "Хмара" О.Сухомлинського, "Жидівка-вихрестка" І.Тогобичного і т.д. Ця драматургія, до театру М.Певного, ще ніколи в Рівному не з'являлась, та ще й у професійному виконанні. У 1938 році М.Певного заарештували і невдовзі театр припинив свою діяльність.

У 1936 році в Рівному виник театр-вар'єте для розваг польських осадників. Польський уряд, наляканий політичними подіями 1938-1939 років, взявся до жорстоких репресій та огульних арештів людей, підозрюваних в антиурядовій діяльності. Почали закривати українські театри. Російська трупа З.Кельчевської, яка на певний час залишилась неторканою, теж змушена була звільнити акторів і припинити свою діяльність.

О.Муров стверджував: "Для того, щоб існувати на світі, потрібно було заробляти копійку на хліб". Тому актори змушені були залишити улюблену роботу і прилаштувати свої здібності до інших професій. Так, О.Сіверський працював шевцем, В.Вікторський у радіомайстерні, А.Найдьонова – кравчиною, І.Томашевська – прибиральницею. А того, хто бажав отримати більш пристойну роботу, польська влада примушувала приймати католицьке хрещення.

Десятиліття переслідувань, заборони і злидні – така була несприятлива доля українських митців у час формування українського театру на Рівненщині. І все ж він існував, творив, спалахував як вогник, а потім згасав і знову народжувався, бо давав людям надію, наснагу, терпіння і віру.

(Далі буде)

"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР" інформує...

ЗДОРОВИМ БУТИ – КРУТО!

Незвичайну виставку дитячих малюнків розгорнуто у Березнівському районному краєзнавчому музеї. В експозиції представлено роботи, де юні художники пропагують здоровий спосіб життя, прагнуть показати ровесникам і дорослим до яких гірких наслідків призводять шкідливі звички.

Відкриття такої виставки стало заключним акордом конкурсу "Наше здоров'я – багатство України", організованого місцевим Будинком дітей і молоді у рамках однієї з грантових програм українсько-канадського проекту "Молодь за здоров'я-2".

У конкурсі взяли участь понад шістдесят школярів віком від семи до сімнадцяти років. Юні художники намагалися засобами образотворчого мистецтва розповісти одноліткам правду про шкідливі звички, застерегти їх від вибору сумнівних захоплень.

"Ми за квітуче майбутнє" – так назвала малюнок дванадцятирічна Юлія Потейчук з Березного. Разом із семирічною сестричкою Оксаною, до речі, наймолодшою учасницею змагання, вона підготувала серію робіт за темою "Бути здоровим – круто!".

Найкращими визнано також роботи "Тато, мама, сестричка і я – здорова і дружна сім'я" десятирічної Юлії Дігяр і "На захист людського життя" сімнадцятирічної Вікторії Тарасюк.

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор ЖИЛІНСЬКИЙ

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

Становлення професійного театру

Професійний український драматичний театр на західноукраїнських землях напередодні вересневих подій 1939 року ледь-ледь жеврів. Актори, кочуючи від села до села, могли тільки мріяти про власне стаціонарне приміщення, про систематичну творчу роботу на великій обладнаній сцені міста Рівного.

7 вересня 1939 року відбувся історичний акт возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. Закінчився період білопольського свавілля і відкрилася нова сторінка історичного буття в межах однієї державної структури. Було покладено край соціальному і національному гнобленню трудящих мас Західної України. Деякі державні заходи Рад принесли західним українцям конкретні покращення: для трудящих польського краю, для діячів рідної культури, у тому числі й театральних мистецтва настала нова, віками виміряна пора. На Рівненщині засяяла у повному обсязі безсмертна плеяда корифеїв українського театального мистецтва: М.Кропивницького, М.Старицького, І.Карпенка-Карого, І.Франка, Л.Українки та багатьох інших діячів культури, твори яких через цензурні утиски не звучали на підмостках сцени та майданчиках раніше.

Якщо аналізувати мистецькі вимоги 20-30-х років, то можна прийти до висновку, що у мистецьких напрямках бракувало професіоналізму, художньої цілісності, досконалості в режисурі та акторській майстерності. Усе створювалося на аматорському ентузіазмі, на великому бажанні не втратити на-

ціональні художні цінності, які вигартовувалися на протязі минулих століть.

20 вересня за ініціативою колишнього актора багатьох мандрівних театрів В.Вікторського (Розенблум) на руїнах приватної антрепризи З.Кельчевської-Шликової в місті було утворено "Спілку працівників мистецтв", яка об'єднала у своєму осередку художників, артистів театру і цирку.

24 вересня актори, які намагалися не втратити творчого потенціалу, об'єдналися у театральну трупу, і в приміщенні театру Л.Зафрана, який на той час (тимчасово) був оголошений Будинком Червоної Армії, грали російською мовою виставу за п'єсою О.Островського "Без вини винуваті". Це була репертуарна вистава, яка на протязі тринадцяти років не сходила з афіш у Польщі та Білорусі та в театрі приватної антрепризи З.Кельчевської-Шликової, яка виступала у головній ролі Кручиніної. Виконавцями сценічних образів були: Незнамов – В.Вікторський, Карінкіна – М.Портянко, Галчиха – К.Петросян, Муров – Г.Шапіро-Шарро, Міловзоров – О.Сіверський. Режисер-постановник М.Катеринов.

На урочистому відкритті першого театального сезону 1939 року, з палким привітанням виступив В.Вікторський, який в кінці промови підкреслив, що: "...день відкриття професіонального театру в місті Рівне – знаменний день, день торжества театральної культури на Поліссі".

Перший театральний колектив у 1939 році комплектувався переважно за рахунок артистичних індивідуальностей, які за часів панської Польщі з різних причин залишали Рівне, та аматорів театральних колективів. До творчого складу увійшла група місцевих аматорів, серед них були винятком М.Портянко, М.Калинович та Н.Сокіл.

24 жовтня нова влада організувала вибори делегатів до Народних зборів Західної України. Члени "Спілки працівників мистецтв" під час підготовки до виборів організували виступи артистів з концертними програмами на виборчих дільницях. Було створено невеличкий аматорський симфонічний оркестр, дві естрадні бригади і циркову феєрію. Актори драми виконували уривки з вистав, які наспіх готувалися, пригадуючи, хто і які ролі виконував в інших театральних колективах. Саме у цей час почали запроваджуватися аматорські театральні колективи та новий драматичний жанр художньої агітбригади, який раніше Західною Україною на практикувався.

У листопаді частина акторів російської драми репрезентували комедію за п'єсою М.Гоголя "Женитьба" та одноактну за п'єсою І.Крилова "Урок дочкам". Цей окремий творчий колектив грав переважно ті спектаклі, ролі в яких безкомпромісно розподілялися між акторами, які працювали в театрі З.Кельчевської-Шликової, й одночасно добирався акторський склад з аматорів художньої самодіяльності для організації Українського театру.

На початку жовтня в міській військовій комендатурі був утворений тимчасовий відділ народної освіти, якому доручалося опрацювати інструкцію щодо упорядкування вже державного Українського театру і здійснювати контроль за роботою "Спілки працівників мистецтв".

В.Вікторський, який згуртував навколо себе кращу частину творчої інтелігенції з українських та російських мандрівних театрів, продовжував очолювати театральну справу і на посаду режисера театру був призначений Г.Шапіро-Шарро – в минулому режисер класичної мелодрами і комедії

“Вільного театру” в Санкт-Петербурзі. 10 жовтня 1939 року ще не повністю сформований молодий український театр було передано під юрисдикцію міському відділу Народної освіти. Відразу була скасована марочна система заробітної платні. 10 листопада артисти отримали перший грошовий аванс. Указом Верховної Ради СРСР від 4 грудня 1939 року серед інших регіонів Західної України місто Рівне було оголошено центром Рівненської області. З цієї нагоди за наказом Ради Народних Комісарів та ЦК КП(б)У в Рівному почав діяти Державний український обласний театр, у складі якого працювали актори: В.Вікторський (Розенблюм), М.Калинович, М.Мезенцев, Д.Мілян, О.Мошков, П.Орловський, М.Остроушенко, М.Портянко, К.Петросян, І.Руденко, О.Сіверський (Моханько-Даніленко), Н.Сокіл, М.Тарановський, Г.Шапіро-Шарро, О.Шнейдер та оркестрова група з одинадцяти осіб.

10 лютого 1940 року обласна газета “Червоний прапор” на своїх шпальтах сповіщала: “...В Ровно організовано Державний обласний український драматичний театр. Тепер дирекція театру добирає акторський персонал, готує приміщення. Уроцисте відкриття сезону новоорганізованого театру намічено на день виборів депутатів до Верховної Ради СРСР і УРСР (24 березня 1940 р). Сезон відкривається п'єсою К.Треньова “Любов Ярова” у постановці режисера М.Катеринова”.

І.Жилінський у виставі
Ю.Дніпровського “Яблуневий полон”

На початку 1940 року до цієї незначної маленької творчої трупі, яка на той час іноді виїздила у районні центри області зі своїми двома виставами, прийшли нові актори: А.Троцанівський, К.Петрова, П.Маньковська-Занудько, В.Косенко з Вінницького театру, І.Залізник-Золотніченко з театру ім. І.Франка, Н.Чорна з Одеського театру ім. Жовтневої революції (тепер театр ім. В.Василька), Л.Калачевська після закінчення театральної студії у Київському театрі ім. Л.Українки, М.Загорняк, О.Даниленко. Відбувся відбір артистів у балетну групу, де режисером-педагогом – на той час була така посада в театрах, – був призначений А.Баженов-Занудько, який закінчив музично-драматичну школу ім. М.Лисенка та працював режисером в театрі ім. І.Франка в Києві. Йому судилося бути фундатором Рівненського музично-драматичного театру. За його рекомендаціями на посаду чергових режисерів були запрошені О.Перегида і М.Катеринов. На посаду директора театру зголосився Сергій Павлович Тесленко, який був переведений з міста Суми замість В.Вікторського, який продовжував працювати на посаді актора.

Відразу постало питання про формування репертуару, в якому чільне місце повинна була займати радянська драматургія. Йшлося не про скасування двох попередніх спектаклів та концертних програм, а про те, щоб у першу чергу звернутися до української класичної спадщини. І все ж театр заплянував включити до роботи п'єсу К.Треньова “Любов Ярова”, комедію Л.Юхвида “Весілля в Малинівці” та драму Ф.Шиллера “Підступність і кохання”, яка була майже готова до втілення на сцені, необхідно було лише зробити переклад на українську мову. Її багато років грали в російському театрі З.Кельчевської-Шликової, де вона сама виконувала роль Луїзи Міллер.

У Рівненському обласному архіві зберігається фотокопія телеграми з Москви від К.Треньова і відповідь творчого складу театру, вміщена в газеті “Червоний прапор” за 12 березня 1940 р. К.Треньов сповіщав: “Дізнавшись з газети про постановку моєї п'єси (в Ровно), прошу прийняти її в новій редакції. Надам Вам авторську допомогу. Гарячий привіт колективу”.

Відомо, що нову редакцію цього твору К.Треньов написав у 1936-1937 роках для МХАТ.

Відповідь колективу театру: “Щиро дякуємо за допомогу. За Вашої участі пере-

боремо всі труднощі, підготуємо прем'єру “на відмінно”. Терміново надсилайте “Любов Ярову” в новій редакції. Бажаємо творчих успіхів. Приятелі”.

Постановку спектаклю здійснили режисери М.Катеринов і О.Перегида. Однак рецензент Ю.Грин зробив зауваження на адресу постановників. Це стосувалося ансамблевості, темпоритму, того, що кожна окрема сцена починалася з окремої тональності, з іншої поведінки виконавців. “...Зрештою, образи стають невиразними, розпливчастими, гублять послідовність розвитку ролі та втрачають задум драматурга”.

На початку було б помилково думати, що Рівненський театр відразу виник – а це дуже важливо для творчої діяльності – як колектив однодумців. Спочатку трупа складалася переважно з аматорів. Адже творчий склад акторів складався з різних шкіл, їхня фахова підготовка та погляди були різними. Художня якість сценічного мистецтва цього періоду була неоднозначною і різновартісною. Вона зосереджувалася на співіснуванні аматорства і професіоналізму, тому творчий колектив за своїм призначенням ще не був органічно цілісним.

Недоліки, про які писала преса, були обґрунтованими, тому що для творчого складу тема революції була малозрозумілою і це була лише перша спроба її вирішення на підмостках сцени в Рівному. Музичне оформлення Є.Партнера і художнє оформлення Ф.Лучка не в змозі були органічно злитися з подіями, які відбувалися на сцені у виставі “Любов Ярова”.

І все ж критична оцінка мистецького виробку у п'єсі не позначилися негативно на відвідуванні нової вистави глядачами. Новоутворені державні установи і школи організовували колективні перегляди спектаклю з послідуочим обговоренням на політзаняттях, які впроваджувалися серед населення, та на виховних годинах у школах.

Перший рік роботи начебто не приніс значних творчих перемог, не все намічене вдалося здійснити. Тому художній керівник режисер-педагог А.Баженов-Занудько почав проводити у творчій діяльності трупі фахове навчання за системою К.Станіславського.

(Далі буде)

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор ЖИЛІНСЬКИЙ

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

У квітні 1940 року була розпочата робота над музичною комедією Л.Юхвида “Весілля в Малинівці” і над драмою Ф.Шиллера “Підступність і кохання”. Але незабаром робота припинилася майже на два місяця. За наказом обласного комітету КПУ театр вирушив на гастролі по районах Рівненської області (Дубно, Острог, Костопіль, Сарни, Березне, Степань, Заріччя).

Вдячні глядачі мали можливість познайомитися у повному обсязі з виставами “Любов Ярова”, “Без вини винуваті”, “Женитьба”.

У кінці липня творчий склад театру повернувся до роботи над запланованими виставами. 20 серпня почалась відпустка і лише після повернення з відпочинку – 22 жовтня, – відбулася прем’єра вистави “Весілля в Малинівці”.

За своїми жанровими ознаками цей спектакль значно відрізнявся від усіх вистав тогочасного незначного репертуару. Цій виставі була притаманна романтична піднесеність, емоційна насиченість, гранично загострене спрямування ситуацій і велика творча наснага виконавців.

Чи розкрив театр усю глибину суспільних протиріч показаних у цих виставах? Напевно, що ні! Складним був шлях до постановок п’єс радянської драматургії. Однак прагнення колективу театру до серйозної роботи над новою драматургією, до розповіді глядачам про сильні і вольові характери персонажів – факт незаперечний. Адже саме цього вимагали різні циркуляри партійних органів.

Звертаючись до кращих зразків зарубіжної класики, театр повернувся до драми Ф.Шиллера “Підступність і кохання”, яка вже була включена до репертуару. Гуманістична тема п’єси, її насиченість гнівом до старого світу, прагнення щастя, пошуки

свого шляху у коханні, – усе це було близьке людям того часу. Режисер А.Баженов в цій виставі намагався втілити певну романтичну піднесеність і в той же час говорити з глядачами про болючі питання життя суспільства. Успіхові вистави сприяла спільна праця з досвідченими акторами, які грали відповідальні ролі до 1939 року в антрепризі З.Кельчевської, а також цікава сценографія художника О.Пережуди. Піднесена до трагедійного звучання боротьба зі старим укладом життя і поняттями, висока романтика подвигу тих, хто, не шкодуючи свого життя, стверджував нові соціальні основи людських відносин, людей високих ідей і палкого благополуччя серця – знайшли в цій виставі яскраве сценічне втілення. Центр уваги був зосереджений на доньці старого скрипаля – Луїзі (З.Кельчевська) – і Фердинанді (М.Калинович). Інші ролі виконували: президент – Г.Шапіро-Шарро, леді Мільфорт – М.Портянко, Вурм – П.Орловський, фон Кальб – Є.Васюков.

Незважаючи на великий успіх у глядачів, позитивної підтримки в місцевій пресі ця вистава не отримала. Критика оцінила прем’єру досить стримано і лише інформативно.

Наприкінці тридцятих років помітно відчувалось наростання військової небезпеки. Комітет у справах мистецтв оголосив постанову “Про заходи по збільшенню прибутків та зниженню витрат на утримання театральних установ”. Необхідно було скорочувати витрати державних коштів по багатьох галузях виробництва з метою збільшення фондів для озброєння та оборони держави. Театральному керівництву необхідно було сконцентрувати зусилля на роботі у складних організаційно-економічних умовах. Була скорочена державна до-

тація, установам і виробництвам заборонялося оплачувати державними грошми колективні відвідування вистав.

У керівництва театру почалися творчі вагання стосовно репертуарної політики. Стан справ не задовольняв режисерів, а разом з ними і акторський склад. Після прем’єри “Весілля в Малинівці” для вирішення подальших творчих завдань в театрі була створена художня рада. Українську класику до репертуару не включали, пояснюючи це тим, що рівняни вже мали можливість передивитись спектаклі за п’єсами корифеїв українського театру у виконанні Волинського театру під орудою М.Певного, який приїздив в Рівне на гастролі ще до 1939 року.

Серед населення міста Рівного проживала значна кількість євреїв, тому в грудні

1940 року на підмостках сцени знайшла своє перше втілення українською мовою п'єса Шолом-Алейхема "Двісті тисяч", яку глядачі сприйняли бурхливими оплесками.

Газета "Червоний прапор" від 3 березня 1941 року сповіщала: "...прем'єра "Двісті тисяч" – помітне творче зростання колективу театру і є значним художнім досягненням режисера Г.Шапіро-Шарро. Постановник завжди прагнув у своїх виставах всебічно втілювати авторський задум, зберігаючи стильові ознаки і разом з тим створюючи спектаклі життєво правдивими".

На початку 1941 року відбулася прем'єра вистави за п'єсою О.Афіногенова "Мати своїх дітей" в постановці Г.Шапіро-Шарро, а в кінці квітня – прем'єра вистави "Людина з портфелем" О.Файко у постановці А.Баженова. Обидві вистави значним успіхом не користувалися і пройшли майже не поміченими. А дарма – театр намагався вирішувати на підмостках сцени широке коло морально-етичних проблем. У кращих сценічних рішеннях цих п'єс художній образ визначався публіцистичним пафосом, утвердженням рис позитивного героя і місця людини в суспільстві.

Значною подією в культурному житті рівнян була прем'єра "Діти неволі" за п'єсою П.Мирного (режисер М.Катеринов, художник А.Масловський). Шлях цієї драми до сценічного втілення був довгим. Твір цей був заборонений ще царською цензурою, тому першу назву автор замінив на "Лимерівна". Режисер-постановник намагався

повернути її першу назву. Однак, відділ у справах мистецтв заборонив грати цю виставу під таким "несумісним" визначенням і афіші були зняті через те, що дійові особи нічим не відрізнялися від сучасних українців, що думки Василя Безродного про власність і заможних людей подібні до ідей куркульства. Радянська культурна програма була категоричною у своєму прагненні нав'язувати глядачеві свої орієнтири.

Режисер М.Катеринов, усунувши мелодраматичність твору, все ж загострив соціальну значимість цього конфлікту, посилив тему викриття "темного царства" Шкандибенків та Кнурів, і вистава пішла під назвою "Лимерівна". Режисер довів, що його професійне кредо – в народному ґрунті, в реалістичних традиціях української культури. Актори в образах головних персонажів: Наталі Лимерівни (З.Кельчевська), Лимарихи (Н.Горна), Василя (М.Калинович), Карпа (Є.Васюков) висловлювали протест проти зневажання людської гідності, проти сваволі, насильства і безчинства, проти Шкандибихи (Л.Калачевська) та Кнура (М.Загорняк). Виставу грали як актуальну народну драму.

Демонструючи глядачам новий класичний драматичний твір, колектив театру відчував, що рівняни з нетерпінням чекали від акторів показу вистави улюбленого драматурга, яку їм колись доводилося бачити в аматорському виконанні. Вдячні глядачі захоплено сприйняли новий творчий доробок, нагороджуючи акторів гучними оплесками.

Травневою прем'єрою "Лимерівни" закінчився другий (1939-1940, 1940-1941 рр.) театральний сезон натхненної творчої праці акторів театру, які тільки почали набирати снаги, і творчий склад почав готуватися до гастрольної подорожі по Рівненській області.

22 червня 1941 року напад фашистської Німеччини перешкодив здійсненню творчих задумів. 24 червня перше бомбардування зруйнувало майже увесь центр міста. На другий день віроломного нападу на нашу країну до лав діючої армії пішло понад 35 артистів і технічних працівників театру. Театр опинився в умовах воєнного ліхоліття і змушений був припинити свою творчу діяльність. 28 червня місто Рівне було окуповане німецькими військами. Подальша робота театру розгорталася на драматичному тлі другої світової війни.

(Далі буде)

НАМЕДНИ В РОВНО

Белая рубаха Валерия Марченко

Намедни совместными усилиями Ровенского клуба авторской песни и Областного театра кукол стартовал цикл концертов (5 мая – 25 июня) "Барды Украины", в котором примут участие такие маститые авторы-исполнители, как Игорь Жук (Киев), Владимир Завгородний (Владимир-Вольнский), Тризубый Стас (Ивано-Франковск, ныне – Киев), дуэт Александр Большенко (Винница)/Михаил Барановский (Донецк). Первым же вышел на сцену главный застрельщик сего музыкального действия – ровенчанин Валерий Марченко.

Надену белую рубаху.

Не к празднику, и не на плаху.

Не подражая фраерам,

А просто – белую, как храм.

И действительно: на концерте не было "урочистых промов" и прочей показухи, просто на Валерии была белая рубаха, ука-зующая на доминанту его творчества – чистоту души, мысли, чистоту храма.

В храме же его песни нашлось место для луны печали, равно как для солнца радости, для весенней зелени и для осеннего золота. Примерно в равных пропорциях использует бард русский и украинский языки, демонстрируя при этом большое разнообразие в жанрах и традициях. Украиномовный репертуар Валерия Марченко – это и трагически окрашенные кобзарские думы, и шуточные бытовые песенки. Еще более широкий диапазон в русскоязычной части: здесь чистая лирика, затем песенки для маленьких детей, и, наконец, глубоко религиозные откровения странствующего монаха.

Без Фрейда не обошлось

Намедни в выставочном зале местной организации Союза художников открылась выставка гостей из Тернополя – графика Григория Лойика и скульптора Романа Вильгушинского.

Судя по представленным работам, оба художника исповедуют модернистскую концепцию, тяготеющую к абстракции. Особенно дал волю своему абстрактному мышлению г-н Лойик – выставлено порядка тридцати концептуальных беспредметных рисунков. Но вот что интересно: среди великого множества всевозможных абстрактных линий и пятен глядишь да и промелькнет... конкретная щеточка женского лобка. Таким образом, видим как "абстрактное" мышление в конце концов приводит автора к вполне конкретному желанию.

Орест **КАЙМАНОВ**

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор ЖИЛІНСЬКИЙ

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

(Рівненський міський музично-драматичний театр у роки Великої Вітчизняної війни - 1941-1944 рр.)

Соціально-культурна трансформація, що відбувається сьогодні в Україні, змушує розглянути дослідження історії Рівненського обласного музично-драматичного театру як складової частини національної культури. Це частинка у вічності, але вона дуже важлива, тому що вперше з'явилась можливість розкрити поняття "Театр періоду фашистської окупації 1941-1944 років".

З перших днів окупації, коли ще були сподівання, що німецька влада створить умови для відродження незалежної самостійної України, представники мистецьких угруповань почали ставити питання про відновлення роботи театру, який начебто припинив свою діяльність. Особливості долі театру були зумовлені загально-історичним і культурологічним підґрунтям. Багатьом здавалось обнадійливим здобуття самостійної держави. Однак, не все було так просто. Тяжкі то були часи.

Двадцять другого червня 1941 року розпочалася Велика Вітчизняна війна. Майже увесь центр вздовж головної вулиці від річки Устя до головпошти було зруйновано повітряним нападом. Двадцять восьмого червня місто Рівне було окуповане німецькими військами, а 20 серпня його оголошено центром Рейхскомісаріату України, в якому розташувались численна кількість армійських підрозділів, поліцейських і каральних загонів, формувань СС, СД та ін. У вересні було введено посаду гебітскомісара, яку очолив доктор

Бейер, і організована Міська управа під орудою Полікарпа Васильовича Бульби. З 1 листопада в Рівному було встановлено комендантську годину з 19.00 до 06.00.

Упорядження роботи театру формувалось, незважаючи на фашистський режим, у напрямку тісного контакту з народом, прагненням зберегти і звеличити українську культуру та її духовність. Театр намагався стати мистецьким механізмом збереження нації. На тлі фашистського нищення культурних цінностей потрібно було шукати нових шляхів протидіяння. І першим до дії став український класичний репертуар. У надзвичайних обставинах гостро проявилась його патріотична суть. Твори українських класиків, побудовані на конфліктних ситуаціях XIX – початку XX століття між пригнобленими та визискувачами, викликали загострену реакцію глядачів на несправедливість і насильство в сучасних на той час умовах життя.

Обминаючи загрозу, афіші та програми друкували двома мовами: українською та німецькою, щоб відвернути увагу німців від "сумнівних" мотивів деяких п'єс і різних культурологічних заходів. Театр виконував окупаційну повинність, обслуговуючи німецьку армію. Всупереч контактам з політикою, театр намагався виявити своє ставлення до фашизму, як до антинародного режиму.

Перебуваючи в стані анабіозу морального конфлікту, при якому життєві процеси різко притамовуються у несприятливих умовах, незважаючи на окупацію та приниження, які зазнала більшість рівнян при зустрічі зелених мундирів німецької солдатчини на вулицях міста, актори продовжували займатися своєю професійною справою.

В останній декаді серпня 1941 року в театрі Зафрана (так його називали завжди, нині на його місці – Народний дім), зібралися розгублені актори й вирішували питання про початок нової театральної справи.

Перша афіша театру часів окупації

ОГОЛОШЕННЯ.

Рівненське Обласне Управління Мистецтва повідомляє, що відкриття **Українського Драматичного Театру** відбудеться в неділю, дня 14 вересня 1941 року в Рівному комедією на п'ять дій:

І. ТОВІЛЕВИЧА:

„МАРТИН БОРУЛЯ“

Прем'єра відбудеться в приміщенні Українського Драматичного Театру, вул. Г. Фукса ч. 5 (бувш. 13 Дивізії) о год. 4 по пол.

Театр підготовляє до вистави;

- 1) „ІНТРИГА та КОХАННЯ“ — Шіллера в перекладі на українську мову.
- 2) „НАТАЛКА ПОЛТАВКА“.
- 3) „ОЙ НЕ ХОДИ ГРИЦЮ, ТАЙ НА ВЕЧЕРНИЦ“.
- 4) ЕСТРАДНИЙ КОНЦЕРТ.

Дирекція.

Сформоване на той час Управління мистецтв під керівництвом "Просвіти" всіляко сприяло формуванню театральної групи. "Просвіта" в Рівному, яка бере свій початок із 1917 року і була заборонена польською поліцією, а потім і радянською владою у 1939 році, перебувала увесь час під наглядом окупаційної влади. Але це просвітян не лякало. Значний внесок в організацію цього питання вніс культосвітній референт рівненської "Просвіти" Федір Темнюк і фінансовий референт Григорій Грибок. За їхнім сприяння директором театру був призначений колишній актор російської антрепризи В.Вікторський (Роземблом), у якого був великий досвід роботи, а режисером став А.Баженов-Занудько, у минулому режисер київського театру ім. І.Франка та інших театрів України.

"Просвіта" відіграла значну роль у справі піднесення культури й особливу театру. Під її керівництвом були організовані курси диригентів і режисерів для керівництва аматорськими художніми колективами. Від першого дня організації театральної справи творчий склад почав працювати над комедією І.Карпенка-Карого "Мартин Боруля". І після майже місячної підготовки, 14 вересня 1941 року, відбулося нове відкриття Рівненського міського українського драматичного театру.

Однак, театр, заангажований ворогом для задоволення власних потреб, мав завдання обслуговувати в першу чергу німецьких вояків і урядовців. Інколи актори змушені були припиняти гру через зайнятість приміщення владними підрозділами, а прибуткові кошти часто конфісковували на користь німецького Червоного хреста. Але навіть за таких умов театр намагався зберегти свій творчий потенціал. На той час його колектив складався із 7-х оркестрантів, 6-х осіб балетної групи і 13-ти драматичних акторів. Після гучного успіху вистави "Мартин Боруля" у творчий склад почали залучати бажаючих аматорів на посади акторів.

У жовтні відбулася прем'єра вистави "Наталка Полтавка" за комедією І.Котляревського. Для подальшої роботи до репертуару були включені п'єси М.Старицького "Ой не ходи, Грицю, тай на вечорниці" і трагедія німецького драматурга Ф.Шиллера "Інтрига та кохання". Німецьку п'єсу неохоче брали до репертуару, але на це була вказівка з боку голови Рівненської міської управи П.Бульби.

Художня якість сценічного мистецтва цього періоду була неоднозначною. Вона віддзеркалювала співіснування аматорства з професіоналізмом. Згодом до театру під керівництвом В.Вікторського приєдналася частина акторів з російського театру антрепризи З.Кельчевської, і робота продовжувалась при повному узгодженні з умовами існування. Отож, життя за повної небезпеки тривало. Люди ждали налагодити нормальне функціонування міста, хотіли жити, працювати, думаючи, що нова влада прийшла надовго.

Серед тих, хто над усе сприяв розвитку Рівненського театру у воєнні роки, не можна обминути мовчанням світлого імені Анатолія Арсеновича Демо-Довгопільського – одного з визначних і славетних артистів Рівненського театру цього періоду.

У кінці липня 1941 року, згадує його сучасники Г.Наживенко та Є.Ковшецький, до Рівного з Кракова (Польща) приїхала сім'я Демо-Довгопільських. Разом з Анатолієм Арсеновичем приїхали його дружина Ольга Сергіївна, малолітні сини Ярослав і Богдан, і його мати Серафима Миколаївна.

Хоча народився А.Довгопільський у Санкт-Петербурзі (13 січня 1907р.), юнацькі роки пройшли у Рівному, коли батько Арсен Довгопільський був директором банку УНР. У 1925 році Анатолій вчився у Рівненській українській гімназії. Після закінчення урядового закладу поїхав до Варшави, де здобув фах режисера-балетмейстера. До 1935 року працював у Варшаві як балетмейстер і до 1938 року мав артистичні турне по Європі, Америці, Азії. Виступав також у хореографічних ревію разом з дружиною у Лондоні, Нью-Йорку, Парижі. Мав свої студії. У 1938 році обіймав посаду балет-

мейстера-режисера в революційному театрі Карпатської Січі "Летюча естрада" в місті Хуст, на той час столиці Карпатської України.

Переїзд сім'ї Довгопільських з Польщі у Рівне був ностальгічним бажанням матері – туга за Україною. Не звертаючи уваги на воєнне лихоліття, у сина з'явилася можливість виконати бажання Серафими Миколаївни. Жила вона у найманій квартирі на вулиці Міцкевича, 65 (будинок нині знесений), а сім'я А.Довгопільського найняла половину приватного будинку на вулиці Дикій, 5 (пізніше вулиця Студенна) у п.Кошецької (похована на Тиннівському кладовищі).

Постать Анатолія Демо-Довгопільського – невтомного митця і борця за Україну, пристрасного націоналіста-мельниківця, прихильника творчості О.Ольжича, У.Самчука, балетмейстера, режисера, актора, драматурга, публіциста – в історії Рівненського театру періоду 1941-1943 років неперевершена. Він шукав забуття кривавих примар війни і лише в театрі знаходив відпочинок душі й тіла. До цього ще слід додати, що він був редактором газети "Волинь".

У найманому будинку на вул. Дикій було чотири просторі кімнати. З перших днів проживання А.Довгопільський почав формувати театральну студію у новому будинку. Цій справі сприяли ще довоєнні зв'язки з міською інтелігенцією, вчителями, урядовцями та частиною акторів з приватної трупи З.Кельчевської, які на той час були без роботи, а в театрі під керівництвом В.Вікторського бажання працювати не мали.

Як стверджує син Є.Ковшецької – Євген Васильович Ковшецький, – в одній кімнаті жила сім'я А.Довгопільського, у другій кімнаті була канцелярія, в якій працювала секретаркою Ганна Федорівна Наживенко, а в інших двох кімнатах велася студійно-театральна робота. Творчий колектив студії за відповідним розкладом складався з драматичного, хорового, оркестрового та хореографічного відділень (понад 70 осіб).

Для упорядження концертів, ревію, розважальних вечорів і спектаклів одноактівок з української класики, студія орендувала кінотеатри "Новий світ" ("Арс") на вулиці Поштової (нині на цьому місці споруджений магазин "Обнова") та "Емпір" (кінотеатр Берента, нині "Партизан"). Були випадки, коли усі ці мистецькі заходи припиняла місцева влада і демонструвала німецькі кінофільми для окупаційних військ.

(Далі буде)

Анатолій Арсенович
Демо-Довгопільський

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор **ЖИЛІНСЬКИЙ**

(Продовження. Поч. у №5 від 09.04.2004)

Для професійнішого становлення творчого складу студії А.Довгопільський порушив клопотання перед Рейхскомісаріатом про добір акторів українського походження з групи військовополонених. Концтабір був розташований повз об'їзної дороги міста від музучилища на нинішній вул. С.Бандери (колишня вул. Московська) до вул. В.Чорновола (вул. Тополева). Довгопільському вдалося визволити з табору п'ятьох чоловіків: Григорія Єрмоленка, Степана Носенка, Івана Сая, Івана Руденка та Анатолія Слісаренка (1923-1997). Останній, до речі, відомий український драматург, режисер, заслужений діяч мистецтв України, автор книги "Мистецтво кіно". На жаль, немає подробиць про те, яку творчу роботу вони виконували в театрі. Відомо лише, що А.Слісаренко, коли почалася війна, закінчив перший курс акторського факультету Київського театрального інституту – далі фронт, оточення, полон під містом Дубно. Певний час його відсутність у студії була зумовлена допомогою партизанам і націоналістичним угрупованням. Театр у його розвідницькому житті бух потрібен як "дах". Потім він працював у Чернігівському та Ніжинському театрах. У 1948 році закінчив акторський, а в 1949 році режисерський факультети Київського театрального інституту. Пізніше працював на кіностудії "Укркінохроніка", де знімав художні фільми.

Загадкове "зникання" Слісаренка з театру під час фашистського режиму зацікавило режим радянський у кінці 80-х років. Почалися судові розслідування. Звинувачували його у всіх смертних гріхах. Гонителі пред'явили, на їхню думку, неспростовний компромат: під час окупації, мовляв, чоґ сновигав по Україні, за чиєю протекцією і допомогою? Напевно, служив німцям? Чи, що однаково, націоналістам? У 80-ті роки минулого століття довести протилежне було нелегко. Але, слава Богу, через три

роки безперервного судового марафону з Анатолія Слісаренка зняли каскад звинувачень, серед яких і наклеп про працю в театрі в інтересах окупаційної влади.

...Незважаючи на всі негаразди, студія А.Демо-Довгопільського ставала все потужнішою. Вона отримала визнання від урядових чинів і обіцяну державну допомогу. Почали систематично оповіщати порядок вистав у пресі, й, найголовніше, намітилось єднання студії з театром, яким керував В.Вікторський.

У Рівненському архіві зберігається цікавий документ – заява А.Довгопільського "До міської управи міста Ровно, замешкалого в Ровно, вулиця Дика, 5. Прохання. Оцим прошу прийняти мене на посаду режисера та директора Ровенського міського театру. Ровно. 4 грудня 1941 року" (підпис).

Ця заява була написана за зверненням до Анатолія Довгопільського творчого складу і директора театру В.Вікторського, котрий був євреєм і остерігався переслідувань з боку німецької влади. До того ж, за незначний період часу студійна діяльність вийшла за межі творчих можливостей, і для справжньої роботи потрібна була театральна сцена з усіма технічними зручностями. Та й творчий колектив вже був спроможний працювати над серйозною драматургією. Увесь гурт акторів мав велику надію на те, що А.Довгопільський допоможе створити цікавий творчий колектив однодумців, адже він був освіченою, інтелігентною людиною.

Міська влада і Рейхскомісаріат позитивно відгукнулися на заяву А.Довгопільського, і він був призначений на посаду директора Рівненського міського театру, а його заступником став Л.Заньківський. Німецька влада надзвичайно прихильно ставилась до творчості А.Довгопільського та його дружини – балерини Ольги Сергіївни. Майже не було такої концертної програми, щоб їх не запрошували до участі в ній.

Таким чином два творчих колективи об'єдналися в один професійний у театральній споруді Л.Зафрана.

М.Гуцуляк у своїй книзі "Про близьке здаєлека" згадує: "Демо-Довгопільський незабаром організував театр у Рівному, в якому виступали непересічні сили, такі як дружина генерала М.Омельяновича-Павленка – Ф.Павленко. Він ставив чудові побутові вистави, творив реву на взірець українського балету. До того ж заангажував фахівця, диригента Київського оркестру Штайгера. Рівне до того часу не могло похвалитись чимось подібним, всі подивлялись Довгопільського".

Щодо організації творчого складу акторів, за свідченням Г.Наживенко, А.Довгопільський володів професійним підходом до справи. Не всі актори зі студії були зараховані в труп, бо основу театру було вже закладено ще А.Баженовим і В.Вікторським.

Важливе значення для формування творчого складу як суцільного театрального організму мало те, що на чолі його були режисер А.Демо-Довгопільський та його одноподумці: режисери-постановники М.Байдан, Д.Заньківський, О.Зарічний, З.Кельчевська, М.Лісовик, І.Руденко і художник М.Мартинюк, – особи з яскраво виявленими творчими індивідуальностями. З того часу почалася блискуча театральна діяльність.

Склад трупи на початку 1942 року:

жінки: З.Кельчевська, Л.Киричківич, Н.Горна, З.Колеснікова, В.Корженівська, В.Кудря, Ф.Омельянович-Павленко, К.Петрова, Н.Сокол, М.Пеніонжко, К.Петросян, О.Корнелюк, К.Чопівська, М.Портянко, Л.Фензак, З.Томашевська, Л.Фесенко, Д.Шумка, П.Маньковська-Занудько, І.Янковська, Т.Куйбіда;

чоловіки: М.Байдан, М.Баришніков, Є.Васюков, В.Вікторський, О.Даниленко, Л.Заньківський, О.Зарічний (Йопа), Г.Єрмо-

ленко, М.Калинович, Д.Кашперук, В.Козенко, А.Свірин, Є.Пивоварчук, Б.Ковбаса (Меналюк), А.Костецький, В.Курганов, М.Лісовик, М.Мезенцев, Д.Мілянов, С.Носенко, О.Мошков, О.Мірошник, П.Орловський, І.Огородник, І.Руденко, І.Ревуцький, І.Сай, О.Сіверський (Моханько-Даниленко), А.Слісаренко, С.Хвиля, П.Гордійчук, В.Сібіковський, Н.Харламов, А.Чорнобай, Г.Шапіро-Шаро, І.Юдович.

Цікавий випадок розповів колишній завідувач реkvізиторським цехом цього театру Олександр Григорович Казиміров: "На вулиці Соборній, у будинку №326 (нині поштове відділення №1) за часів німецької окупації на першому поверсі була чайна, а на другому – ресторан винятково для німців і більйардна кімната. Одного разу я зайшов у більйардну і почав придивлятися до гри. Гравці були і місцеві, і німці. Серед них виявився актор театру А.Слісаренко. Ми з ним познайомилися і я, мабуть, справив на нього позитивне враження. – Отож, він запропонував роботу в театрі реkvізором". 11 січня 1942 року О.Казиміров був зарахований на цю посаду.

Він згадує: "Необхідного реkvізиту і бу-тафорії не вистачало, тому актори іноді приносили з дому необхідні аксесуари. Переважну більшість костюмів шили самі актори, вони ж майстрували декоративні лаштунки і допомагали художникам їх розмальовувати. При театрі були створені хор і оркестр під орудою В.Штайгера та П.Шимановського. Балетна група, якою керував А.Довгопільський разом з дружиною, мусили також співати в хорі й брати участь у масових сценах".

Життя було тяжке і небезпечне. Німці робили облави і молодь вивозили до Німеччини. А.Демо-Довгопільський, користуючись повагою в Рейхскомісаріаті, на певний період часу домігся броні на молодих акторів, щоб їх не вивозили до Німеччини, і щоб військова комендатура забезпечувала колектив харчовими продуктами (пайками), бо актори голодували.

О.Казиміров до роботи в театрі працював у пекарні, тому при нагоді приносив у театр хліб і ділив його між акторами. Од-

ного разу хлопчак Петро, прізвища О.Казиміров не пам'ятає, виніс з пекарні буханець хліба і за це німець-вартівий його застрелив.

У театрі на горіщі переховували піаністку єврейської національності Фаїну Блюмберг, яка приїхала з Києва разом з диригентом В.Штайгером. Невдовзі хтось її видав німцям і жінку розстріляли. Після цього випадку за театром почався нагляд і перевірки документів навіть під час вистав.

Були випадки, коли німці оточували театр, припиняли гру акторів і вибирали молодь і людей середнього віку для роботи у місті або вивозу до Німеччини. У цей гурт в один з вечорів потрапили і працівники театру: А.Костецький, А.Заньківський, Б.Курганов, І.Завірюхін (електрик). За клопотанням директора театру їх було звільнено і вони продовжували працювати. Згодом І.Завірюхін поїхав до родичів у Сос-новку і там його розстріляли разом з місцевими євреями. А.Кудря, А.Костецький, А.Заньківський залишили театр у березні 1942 року і вступили в Українську повстанську армію. Г.Єрмоленко та С.Носенко пішли в партизани. Пізніше Г.Єрмоленко, вже у діючій армії, дійшов до Берліна, С.Носенко загинув.

Однак ніякі труднощі не зупинили роботу театру. В перший місяць окупаційної зими – 28 січня 1942 року на афіші з'явилась друга редакція постановок п'єс Ф.Шиллера "Інтрига і кохання", а потім "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М.Старицького – режисери М.Байдан і А.Демо-Довгопільський. Продовжували грати "Назара Стодолю" Т.Шевченка, "На перші гулі" С.Васильченка, "Будку черга 27" І.Франка та "Вечорниці" П.Ніщинського, які поставив А.Баженов-Занудько ще до окупаційного періоду, а хореографію до цих вистав поновив А.Демо-Довгопільський.

У вирішенні питань репертуарної політики виявилась особливість А.Довгопільського щодо театру того часу в цілому. Він настояв на позиціях гарного видовища, героїко-романтичного спрямування, де людина була б ідеалізованою, поетично-обарвленою, – тоді й життя було б кращим. Думаю-

чи про репертуар та необхідність наявності в ньому вольового і героїчного начала, А.Довгопільський віддавав перевагу українській класиці. Він вважав, що моральність української класики та її боротьба за визнання нації рефлексивно може посилити свідомість у боротьбі з ворогом. І тому театру, якому судилося стати школою духовної витримки та волі, він відводив у цій справі першочергову роль. Він знав, що частина акторів прихильно ставилась до бойової злободенності, інші – до лірики або до тонкощів психології, пошуків, експериментів. Однак, переконував їх у тому, що всі ці намагання на даному етапі нездійсненні, адже не відображають атмосфери часу, що тільки класика, драматургія народного життя спроможна стати живим матеріалом ідей, проблем і образів.

Вистави в режисерській експлікації мали на меті виконувати національно-просвітницьку функцію серед глядачів. Поряд з тим, навмисно, у репертуарі з'явилась драма Ф.Шиллера "Підступність і кохання". Звернення до всесвітньовідомої п'єси було закономірним явищем, бо це був твір німецького драматурга. Цей спектакль за часів панської Польщі грали у приватній антрепризі З.Кельчевської, тому великих коштів це не потребувало, адже костюми були ще в належному стані й ролі виконавцям були відомі. У режисерському вирішенні А.Баженовим і А.Довгопільським п'єса йшла під назвою "Інтрига і кохання". Загальний задум постановників був спрямований на тісний контакт з глядачем. Стиль вистави, де перепліталися трагедія та реалізм, прекрасне, потворне, високе і низьке, змушував глядача не бути стороннім спостерігачем, а активно реагувати, – згадував О.Сіверський, котрий грав роль фон Кальба. Танці до вистави втілював А.Довгопільський.

Цю виставу іноді грали на вечірках винятково для німців. Вони вимагали виконувати ролі й пісні німецькою мовою. А.Довгопільський доводив, що актори недостатньо володіють нею, що в театрі вивчать німецьку мову і згодом ця пропозиція буде виконана. Починали грати вистави о 15-16-й годині, тому що з листопада 1941 року була запроваджена комендантська година. З'являтися на вулицях міста, коли темніє, було заборонено. Потрібно було мати відповідні документи на дозвіл пересуватися в сутінках.

Анатолій
Демо-
Довгопільський
з дружиною
Ольгою
Сергіївною

(Далі буде)

ТЕАТР ЯК ЦЕ БУЛО

Ігор **ЖИЛІНСЬКИЙ**

(Закінчення. Поч. у №5-11 від 09.04-28.05.2004)

На своєму творчому шляху А.Довгопільський, крім гучного успіху, зустрічав часто суперечки, непорозуміння з владою і творчими працівниками, що боляче ранило його душу.

У січні 1943 року за режисурою А.Довгопільського відбулась прем'єра вистави за п'єсою М.Куліша "Мина Мазайло", яка була заборонена радянською цензурою. Він зробив виставу як політичний памфлет. Основна наскрізна дія конфлікту відбувалась між Мокієм (О.Мірошник) і тьотею Мотею (К.Петросян). Коли у виставі дійові особи читали газету з надрукованим портретом Сталіна, а потім її рвали на шматки, в залі лунали оплески. Успіх вистави змушені були визнати навіть німці, котрі приходили до театру.

17 лютого А.Довгопільський здійснив постановку драми І.Тогобочного "Жидівка-вихристка", яка ще ніколи не йшла на рівненській сцені. Виставу схвально прийняли глядачі, незважаючи на те, що сама п'єса була не досить досконалою. В цей же час режисер О.Зарічний показав свій творчий доробок за комедією Г.Квітки-Основ'яненка "Сватання на Гончарівці".

Влітку 1942 року німці рішуче змінили свою політику. Вони почали ліквідувати усі зачатки самоврядування. За рішенням гауляйтера Коха, не без допомоги міської управи, увесь творчий склад театру переселили в одноповерховий кінотеатр "Новий світ" на вулицю Поштову з невеличкими сценічними підмостками і залом на 320 місць. А театр Зафрана німці реставрували: оздобили його бордовим оксамитом, новими кріслами, кришталевими люстрами, переобладнали фойє, гардероб, ресторан. Іноді, щоправда, міська управа дозволяла українському театру грати спектаклі

один-два дні у тиждень. Крім того, адміністрація театру орендувала ще кінотеатр Берента "Емпір" (нині "Партизан"), який теж не міг задовольнити труп у повному обсязі.

Проте і в цей скрутний час творча наснага ще жеврїла. У складних умовах театр показав глядачам комедію І.Карпенка-Карого "Сто тисяч", драму М.Кропивницького "Дай серцю волю, заведе в неволю" – режисер М.Калинович. Роль Семена виконував А.Довгопільський. А ще була музична комедія "Кохання верховин", автором і режисером якої також став А.Довгопільський. У виставі взяли участь понад 70 акторів.

Усе, що творчо розвивалося, фашисти почали руйнувати. Театр поступово перетворювався на постійного гастролера по міських театральних підмостках. Через незручності в роботі переходили на концертні програми, використовували уривки з вистав, готували одноактівки, скетчі, хореографічні номери і гумор на злобу дня. Протягом 1942-1943 років концертними програмами обслуговували німецькі військові підрозділи. Про А.Демо-Довгопільського говорили всюди, і преса одностайно визнала його одним з найпопулярніших акторів Рівненщини.

Але трапилось непередбачене. 5 жовтня 1943 року до Рівного зі Львова прибув незнайомиць у німецькій військовій формі й викликав з театру А.Демо-Довгопільського на розмову. Його секретарка і за сумісництвом касир Ганна Федорівна Наживенко стверджує, що вони довго про щось розмовляли польською мовою. А.Довгопільський повернувся додому засмучений і два дні не приходив до театру, а на третій день його заарештували. Це трапилось тоді, коли 8 жовтня 1943 року на заступника Рейхскомісаріату генерала Даргеля було кинута бомба. Після вибуху рівненська тюрма була

переповнена українською інтелігенцією, серед якої був і А.Демо-Довгопільський як заручник.

Стривожені працівники театру збиралися звернутись у відповідні владні структури з проханням про звільнення А.Довгопільського, але сусід Ковшецьких – Никифор Книш, – попередив дописувачів, щоб нічого не писали і підписів не ставили, бо інакше їх теж заарештують. Хто такий цей гість зі Львова і ким був поінформований Н.Книш наразі не відомо.

Точно відомо лише те, що, як і інших українських діячів, А.Демо-Довгопільського, а разом з ним акторів В.Курганова та І.Янковську німці розстріляли 15 жовтня 1943 року біля селища Видумка (тепер район міста – Молодіжне).

Дружина – Ольга Довгопільська – у розпачі зібрала речі й разом з дітьми та матір'ю Довгопільського за допомогою артиста Б.Хвилі вночі 17 жовтня залишила місто Рівне й виїхала до Кракова.

Відсутність у театрі головного керманіча і належних умов для створення нового репертуару викликали у творчому колективі консолідацію та концентрацію зусиль заради майбутнього. В цій атмосфері інших рішень вимагали принципи режисури, стилістики вистав, сценічної вправності, декоративного оформлення та музичного супроводу. Близько 20-ти акторів залишили театр. Але труднощі не звузили масштабів творчості та суспільної діяльності, а навпаки – розширили її. Артистка Ф.Омельянович-Павленко у першій спробі як режисер, 12 серпня 1943 року здійснила постановку драми М.Старицького "Циганка Аза" і сама виступила у головній ролі.

Пані Наживенко згадує: "Глядачів дивували і захоплювали перепади її настрою,

